

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O‘RTA MAXSUS
TA‘LIM VAZIRLIGI**

URGANCH DAVLAT UNIVERSITETI

ILM SARCHASHMALARI

*Jurnal O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasining
FILOLOGIYA, FALSAFA, FIZIKA-MATEMATIKA hamda PEDAGOGIKA fanlari bo‘yicha doktorlik
dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrdir.*

11.2022

**научно-теоретический, методический журнал
Издаётся с 2001 года**

Urganch – 2022

“ILM SARCHASHMALARI” ilmiy-nazariy, metodik jurnal

Bosh muharrir, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent **YO'LDOSHEV Ro'zimboy**

TAHRIR HAY'ATI:

ABDULLAYEV Bahrom, fizika-matematika fanlari doktori (UrDU),
ABDULLAYEV Ikrom, biologiya fanlari doktori, professor (Xorazm Ma'mun akademiyasi),
ABDULLAYEV Ilyos, iqtisod fanlari doktori, professor (UrDU),
ABDULLAYEV Ravshanbek, tibbiyot fanlari doktori, professor (TATU UF),
ABDULLAYEV O'tkir, tarix fanlari doktori (UrDU),
ALEUOV Userbay, pedagogika fanlari doktori, professor (Nukus davlat Pedagogika instituti),
BERDIMUROTOVA Alima, falsafa fanlari doktori, professor (QDU),
DAVLETOV Sanjarbek, tarix fanlari doktori (UrDU),
DO'SCHONOV Tangribergan, iqtisod fanlari doktori, professor (UrDU),
HAJIYEVA Maqsuda, falsafa fanlari doktori, professor (UrDU),
IBRAGIMOV Zafar, fizika-matematika fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent (PhD, UrDU),
IBRAGIMOV Zair, fizika-matematika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD, AQSH),
IMOMQULOV Sevdior, fizika-matematika fanlari doktori (UrDU),
JUMANIYAZOV Maqsud, texnika fanlari doktori, professor (UrDU),
JUMANIYOZOV Otaboy, filologiya fanlari nomzodi, professor (UrDU),
KALANDAROV Aybek, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD, mas'ul kotib, UrDU),
KAVALYAUSKAS Vidas, gumanitar fanlar doktori, professor (Litva universiteti),
NAVRUZOV Qurolboy, fizika-matematika fanlari doktori, professor (UrDU),
OLLAMOV Yarash, yuridik fanlari nomzodi, dotsent (O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Xorazm viloyatidagi Xalq qabulxonasi bosh mutaxassisi),
OTAMURODOV Sa'dulla, falsafa fanlari doktori, professor (Toshkent, Kimyo-texnologiya instituti),
PRIMOV Azamat, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent (UrDU),
QUTLIYEV Uchqun, fizika-matematika fanlari doktori, professor (UrDU),
RO'ZIYEV Erkinboy, pedagogika fanlari doktori, professor (UrDU),
SADULLAYEV Azimboy, fizika-matematika fanlari doktori, akademik (O'zMU),
SADULLAYEVA Nilufar Azimovna, filologiya fanlari doktori (O'zMU),
SAGDULLAYEV Anatoliy, tarix fanlari doktori, akademik (O'zMU),
SALAYEV San'atbek, iqtisod fanlari doktori, professor (Xorazm viloyati hokimligi),
SALAYEVA Muhabbat, pedagogika fanlari doktori (UrDU),
SATIPOV G'oiptnazar, qishloq xo'jalik fanlari doktori, professor (UrDU),
XODJANIYOZOV Sardor, pedagogika fanlari doktori, dotsent (bosh muharrir o'rinbosari, (UrDU),
YOQUBOV Jamoliddin, filologiya fanlari doktori, professor (O'zDJTU),
O'ROZBOYEV Abdulla, filologiya fanlari doktori (UrDU),
O'ROZBOYEV G'ayrat, fizika-matematika fanlari doktori (UrDU),
G'AYIPOV Dilshod, filologiya fanlari doktori, dotsent (UrDU).

**JURNAL 2001-YILDAN CHIQA BOSHLAGAN•JURNAL
OYDA BIR MARTA NASHR QILINADI•2022 11(185)**

MUASSIS: Urganch davlat universiteti•Jurnal O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligida 2020-yil 11-noyabrda ro'yxatdan o'tgan•**GUVOHNOMA № 1131.**

Гөже – қорақалпоқ халқининг миллий таомларидан бири. Дон келида туйилиб, қовузидан айирилиб, сувга пиширилган ҳолатда гўжага айланади. Буларнинг *жүүери гөже, тары гөже, арпа гөже, маш гөже, лобыя гөже, гүриш гөже* каби турлари мавжуд. Гўжа кўп ҳолатда сут, қатик, айрон ва тўроқ билан тортилади. Хусусиятига қараб, мош, ловия ва гуруч, ёғ билан доғлаб пиширилиши мумкин. Агар дон тегирмонда ёрилса, ёрмага айланади. *Жарма* ҳам қорақалпоқларнинг энг машҳур миллий таомларидан саналади. Жарма, кўпинча, жўхоридан ишланади. Бу таомга ҳам сут, қатик, айрон аралаштирлади.

Мәшаба – мошни сувга қайнатиб, сут, қатик ва ёғ доғлаб пишириладиган овқат, таом. Икки табақ *мәшабаны* дас соқтың ғой.¹

Қуўырмаш – жўхори, буғдой, макка ва бошқа донларини қозонга солиб қовуришдан пайдо бўлган овқат, таом. Бу қорақалпоқ халқининг қадим даврдан буён келаётган таомларидан бири ҳисобланади. Масалан, – *Ҳа, апа, көп сөзди қой, балаңа аз ғана қуўырмаш бер, – деди.*²

Сөк – тарикни қайнатиб, қовуриб, қапагидан ажратиб олинган дони. Унинг ўзини шу ҳолида ейиш мумкин, йўқса, сутга солиб қайнатиб ёки қатикқа қўшиб ичилади. Сарик ёғ аралаштириб ишланган тури эса тўйларда миллий таом сифатида қўлланилади.

Сол ўақлары болғанда

Атиабар бала тап болды

Атиабарға Гүлайым

Ҳасыл кийим кийгизди

Сейиси өз атының

*Бир дорба майсөк жегизди.*³

Булардан ташқари, қорақалпоқ халқида *сықпан, жер кәбап, туўрама гүртик, бөрөк* (тухумдан қилинади), *палаў, май сөк* (гўдақ туғилганда етказсин сифатида берилган), *тақан, ийжан, қаўын қақ*; ичимликлардан: *қатық, айран, май, иримиш, қымыз, шубат, шай*; нон маҳсулотларидан: *шөрөк, пәтир* (ачитқи солинмаган нон), *қатлама* (ичига ёғ, тухум солиниб, сутга қорилади), *гүлше, қатлама нан* (қозонда қотирилган, буғдой, макка, арпа унидан тайёрланган), *зағара* (уннинг тарик ва жўхоридан ишланган турлари мавжуд) ва ҳ.к. озиқ-овқат ва ичимликларни билдирувчи этнографизмларни учратамиз.

Умуман айтганда, этнографик лексик семантик жиҳатдан кенг тушунча. Унда моддий маданиятнинг миллий хусусиятлари, миллий-этник характердаги хусусиятларни ўз ичига қамраб олади. Этнографик лексикани лексик-семантик гуруҳлар бўйича ўрганганда, халқнинг яшаш тарзи, уларнинг ишончи, унинг хўжалик юритиш, асосий касб-кори, психологиясини билиб олиш мумкин. Яъни, этнографик лексик семантик жиҳатдан қараганда жуда мураккаб саналади. Этнография ўзига моддий маданиятнинг миллий хусусиятлари билан миллий, этник характерни ўзида жамлаган.

Muydinova Arofatoy Urinova (Chirchiq davlat Pedagogika universiteti Gumanitar fanlar fakulteti O‘zbek adabiyotshunosligi kafedrası o‘qituvchisi; amuydinova73@gmail.com)

MUVASHSHAHNING TARIXIY ILDIZLARIGA DOIR BA’ZI MULOHAZALAR

Аннотация. *Мақоллада о‘zbek adabiyotida muvashshah qilingan she’riy asarlar genezisi, tarixi, shakllanishi haqida mulohaza yuritgan olimlar tadqiqotlari o‘rganilib, ilmiy-nazariy xulosalar chiqarilgan. Shuningdek, Alisher Navoiyga bag‘ishlangan fors-tojik tilidagi muvashshah haqida mulohaza bildirilgan.*

Аннотация. *В статье рассматривается генезис успешных поэтических произведений в узбекской литературе, в частности история и становление этого вида искусства, исследования ученых, сделаны научно-теоретические выводы. Был также комментарий к персидско-таджикскому мувашишаху, посвященному Алишеру Навою.*

Annotation. *The article examines the genesis of successful poetic works in Uzbek literature, in particular the history and formation of this type of art, the research of scientists, scientific-theoretical conc-*

¹ Қарақалпақ тилинің түсиндірме сөзлігі. III том, Нөкіс, «Қарақалпақстан», 1988, 292-бет.

² «Алпамыс» дәстаны. Нөкіс, «Қарақалпақстан», 2007, 264-бет.

³ «Қырық қыз» дәстаны. Нөкіс, «Илим», 2010, 56-бет.

lusions were made. There was also a comment on the Persian-Tajik muwashshah dedicated to Alisher Navoi.

Kalit so'zlar: she'r, shoir, bayt, she'riy san'at, muwashshah, tavshih, g'azal, qit'a, muxammas, tasmin.

Ключевые слова: поэтическое искусство, мувашишах, рубои, газель, континент, мухаммас, тасмин.

Key words: poetic art, muwashshah, ruboi, gazelle, continent, muhammas, tasmin.

Muvashshah arabcha *bezamoq*, *ziynatlamog* ma'nolarini ifodalaydi. Muvashshah mumtoz she'riyatda g'azal, qit'a, muxammas, murabba', ruboiy kabi turli janrlarda yaratilgani ma'lum. Muvashshah – she'ring har bir misra, bayt yoxud bandining boshlanish harflaridan biror narsa yoki kishining nomi kelib chiqadi. Ayrim muwashshahlarda ism misralar tarkibidagi so'zlar orasiga yashiringan bo'ladi. Bunday holda muwashshah muammo usulida yechiladi.

Zamirida biror narsa nomining yashirinishi jihatidan muwashshah chiston va muammo, hatto ta'rixga o'xshab ketadi. Ammo, ayni chog'da, ularni bir-biridan ajratib turadigan farqlar ham yo'q emas: ta'rixda biror voqea yuz bergan muhim sana ifodalansa, chistonda biror predmet yoxud voqea topishmoq usulida beriladi, muwashshahda esa, asosan, shaxslar yoxud predmetlar nomi yashirinadi. Muvashshahlar, odatda, aruzning muayyan vaznlarida yoziladi, biroq keyingi davrlarda yozilayotgan muwashshahlarining bir qismi aruzda yozilgan bo'lsa, barmoq vaznida yozilganlari ham uchraydi. Muvashshahlar faqat shakl hodisasigina emas, balki muallifning ijtimoiy hayotga qarashlarini ifodalovchi muhim san'at hodisasidir.¹

Muvashshahning o'ziga xos xususiyatlari, unga doir munozaralarga oydinlik kiritgani jihatidan Maqsd Shayxzoda, Aziz Qayumov, Sharif Yusupov, To'xta Boboyev, Qo'ldosh Pardayev singari olimlarning bu mavzuga oid tadqiqotlari ahamiyatlidir. Jumladan, muwashshah xususida akademik Aziz Qayumov quyidagicha fikr bildirgan: "Muvashshah – g'azalda keltirilgan sifatlashlar, shoirona tasvirlar ko'proq sharq adabiyotiga xos an'anaviy xarakterga ega. Muvashshah shoir mahoratining bir namoyishi".² Haqiqatan ham, muwashshah shoirdan juda katta mahorat talab qiladigan nozik san'at, chunki keltirib chiqarish ko'zda tutilgan ism misra yoki baytni ma'lum bir harf bilan boshlashni talab etadi. Bu esa misra yoki baytni mazmun ifodasi uchun eng maqbul so'z bilan emas, chiqariladigan ismga mos so'z bilan boshlashni taqozo qiladi. Shunday ekan, muwashshah yuksak mahorat va did bilan qo'llansagina, she'rga zeb bo'ladi, aks holda, u she'rning badiiy saviyasini tushirib yuborishi ham mumkin.³

Muvashshah haqida XV asrdayoq olimlar tomonidan mulohazalar bildirilgan. Xususan, turkiy adabiyotning ulkan shoiri va allomasi Shayx Ahmad Taroziy o'zining "Funun ul-balog'a" asarida muwashshahni maxsus san'at sifatida tilga oladi va shunday ta'riflaydi: "...she'rning avvalgi harflarini terib olsalar yo o'rtadagi harflarini olib jam qilsalar... (ism paydo) bo'lur. She'rning bir misrasi harflarida ham ism muzayyan bo'lishi mumkin".⁴

Muvashshahga doir ma'lumotlar bilan tanishar ekanmiz, adabiyotlarda *tavshih* san'ati qo'llangan she'rlarga nisbatan muwashshah deb yuritilishi e'tiborimizni tortdi. Xususan, XV asrda yashab ijod etgan shoir va olim Atoulloh Husayniy o'zining "Ba'doyi' us-sanoyi'" asarida shunday yozadi: "Tavshih ajam shuaro si nazdida andin iboraturkim, shoir misra yoki baytlarning boshida yo alarning o'rtasida bir necha harf yoki bir necha so'z keltirurkim, ul harf yoki so'zlarni jam qilinsa, bir ism yo bir laqab yo bir misra yo bir bayt bo'lur yoki anga o'xshash bir nima hosil bo'lur va bu san'atni o'z ichiga olgan she'rni muwashshah derlar...".⁵ Olim bunga misol qilib Alisher Navoiyga bag'ishlangan fors-tojik tilidagi quyidagi qit'ani keltiradi:

Izzat-u davlat, *ilohiy*, bod bo fath-u zafar,

Shahriyor-i mulk-i donishro *hamesha* beshumor!

(Ilohim, ilm mulkining shahriyoriga hamisha hisobsiz fath-u zafar bilan izzat-u davlat kelsin).

Lutf kun dar zill-i shah, yo rab, *bidorash* to magar

Yobad oromish *ba izzu* adl-i eshon ro'zgor.

(Yo rab, lutf qil, uni shoh soyasida saqla, toki ularning qudrat-u adlidan zamona tinch bo'lsin!)

Yo rab, ehson kun *ba fazilat* davlat-i uqbo, ki o'

¹ Boboyev T. Adabiyotshunoslik asoslari. Toshkent, "O'zbekiston", 2002, 404-bet.

² Qayumov A. She'riyat jilolari. Toshkent, "O'qituvchi", 1997, 45-bet.

³ Qur'onov D., Mamajonov Z., Sheraliyeva M. Adabiyotshunoslik lug'ati. T., "Akademnashr", 2010, 298-bet.

⁴ Shayx Ahmad ibn Xudoydod Taroziy. Funun ul-balog'a. Toshkent, "Xazina", 1996, 125-bet.

⁵ Atoulloh Husayniy. Ba'doyi' us-sanoyi'. T., G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti, 1981, 85-bet.

Rasm-i ehson kard dar dunyo *ba davlat* oshkor.

(Yo rab, fazling bilan unga oxirat davlatini ehson qil, chunki u davlatga bu dunyoda ezgulik rasmini bunyod qildi).

Mazkur qit'aning birinchi misralarning boshidagi harflarni jam' qilinsa, Ali hosil bo'lur, ikkinchi misralarning oldidagi harflarni jam' qilinsa, sher hosil bo'lur. Birinchi misralarning hashvidagi so'zlarni jam' qilinsa, quyidagi misra hosil bo'lur:

Ilohiy bidorash ba fazilat.

(Ilohiy, uni fazlingda tut).

Ikkinchi misralarning hashvidagi so'zlarni jam' qilinsa, quyidagi ikkinchi misra hosil bo'lur:

Hamesha ba izzu ba davlat

(Hamisha qudrat-u davlatda).

Agar so'zlarni misra va baytlarning tartibi bila jam' qilsalar, ushbu bayt hosil bo'lur:

Ilohiy hamesha bidorash

Ba izzu ba fazilat ba davlat.¹

(Ilohiy, hamisha tut ani

Qudrat-u fazlingda, davlatda).²

Olim mazkur san'at borasidagi mulohazalarini davom ettirib, uni qasidada qit'a shaklida qo'llanishini ta'kidlaydi va bu san'atni o'z ichiga olgan eng yaxshi qasida sifatida Xoja Savojiyning "Qasidai masnu" asarini e'tirof etadi. Shuningdek, "Tavshih lug'atta vishoh, ya'ni bo'yunbog'ni bironing bo'y-nig'a ilmaktur. She'rg'a harf yoki so'zlarni kiritmak anga o'xshag'ani uchun bu ma'noda anga tavshih deb nom qo'yupturlar", deb uning lug'aviy ma'nosini ham keltiradi.³ Shuningdek, olim tavshihga oid fikrlarini ilmi bade'ga doir asarlar yaratgan olimlar: Rashididin Vatvot va Shams Qays Roziylarning bu san'at borasidagi mulohazalari bilan to'ldiradi. Tavshih san'ati asosida yaratilgan she'rning muvashshah deyilishi haqidagi bunday mulohazalar keyingi davr adabiyotshunoslari A.Hojiahmedov, D.Quronovlar tomonidan ham ta'kidlanadi.⁴

XV asrda Mavlono Kotibiy, Mavlono Ali Sheroziy kabi Hirot adabiy muhitining yetakchi shoirlarining yaratgan katta-kichik qasidalari ham muvashshah shaklida yozilgani ma'lum. Ayniqsa, Xoja Salmon Savojiyning "Qasidayi Masnu" nomli o'ta murakkab, bir necha bahr, turli-tuman she'riy san'atlar qo'llanilgan muvashshah tariqida yozilgan asari shuhrat qozongan.⁵ Bundan ma'lum bo'ladiki, XV asrda ijod ahli orasida nafaqat muammonavislik, balki muvashshahchilik ham keng rivojlangan.

Muvashshahning kelib chiqishi haqida turli fikrlar mavjud. Rus sharqshunosi I.Y.Krachkovskiyning yozishicha, muvashshah, uning shakli va muayyan tartibda tuzilishi borasidagi fikrlar X asrda Ispaniyada yashab ijod etgan shoir Muqaddam ibn Mu'afa al-Kabriy qalamiga mansub.⁶ O'zbek adabiyotida esa muvashshahlarning dastlabki namunalari qachon yaratilgani hozircha ma'lum emas, lekin XVIII–XIX asrlarda ijod ahli orasida bu san'at ancha keng tarqalgan. Ayniqsa, XIX asrda muvashshahchilik an'anasi shu darajada ommalashganki, hatto shoirlik va nazmchilik hunari muvashshahchilikdagi mahorati bilan o'lchangani manbalarda ta'kidlanadi.⁷

XV asr she'riyatida muvashshahning misralar ichida qizil siyoh bilan ajratib yozilgan so'zlarni jamlanganda bir yoki bir necha bayt she'r paydo bo'ladigan turidan keng foydalanilgan bo'lsa, XIX asrning ikkinchi yarmi – XX asr boshlari adabiyotida esa ko'proq har bir misra, bayt yoxud bandining boshlanish harflaridan nom kelib chiqadigan turidan foydalanilgan. Bu davr she'riyatida muvashshah shaklida yozilgan qasidalarni uchratmaymiz. Muvashshahlar, asosan, g'azal, muxammas, murabba' kabi janrlarda yaratilgan. Feruz, Kamiy, Miskin, Haziniy, Muqimiy, Muhyi, Zavqiy, Zoriy, Qoriy, Furqat kabi ulug' shoirlar muvashshahchilikda shuhrat qozonishgan.

Muvashshahlar, asosan, ishqiy mavzuda yaratilgan. Garchi ularda ma'shuqaning ta'rif-u tavsifi, oshiqning zabun holi kabi motivlar yetakchilik qilsa ham, aksar hollarda muvashshahlarda ayollar ismi emas, erkaklar nomi yashiringan bo'ladi. Shuning uchun ham "...muvashshah kimning ismiga bog'langan

¹ Atoulloh Husayniy. O'sha asar. 85-bet.

² Atoulloh Husayniy. O'sha asar. 320-bet.

³ Atoulloh Husayniy. O'sha asar. 87-bet.

⁴ Hojiahmedov A. Mumtoz badiiyat malohati. Toshkent, "Sharq", 1999, 62-bet; Quronov D., Mamajonov Z., Sheraliyeva M. Adabiyotshunoslik lug'ati. Toshkent, "Akademnashr", 2010, 298-bet.

⁵ Alisher Navoiy. Mukammal asarlar to'plami. 20 tomlik. 13-tom, Majolis un-nafois. T., "Fan", 1997, 221-bet.

⁶ Сулаймонова Ф. Шарқ ва Фарб. Тошкент, "Ўзбекистон", 1997, 284-бет.

⁷ Shayxzoda M. Asarlar. Olti tomlik. Beshinchi tom. Toshkent, "Adabiyot va san'at", 1973, 91 – 92-betlar.

bo'lsa, o'sha g'azalda ta'rif etilgan obraz ham aynan mazkur kishining o'zidir deb o'ylash xatodir, deb yozadi M.Shayxzoda Furqat muvashshahlari munosabati bilan yozgan maqolasida, – muvashshahdagi ism bu g'azalning kimga bag'ishlanganiga dalolat qiladi, xolos. Asarda tasvirlangan yor esa bus-butun boshqa bir kishi bo'lishi mumkin. Masalan, Furqatning “Maqsudjon” ismiga bag'ishlangan g'azalida ...sevgili yor obrazida tasvirlangan kishi “Maqsudjon” emas, balki go'zal bir ayoldir”.¹ Furqat muvashshahlari haqida aytilgan bu mulohazalar boshqa ijodkorlar yaratgan muvashshahlarga ham taalluqli. Muqimiyning Jamolxon nomiga bag'ishlangan muvashshah g'azalidan olingan quyidagi satrlar buni tasdiqlaydi:

*Jumlayi Ho'qand mavzun qadrlarini sarvari,
Dilrabolar dilbari, gulchehralar sardaftari.
Mahv o'lub mardum xiromini ko'rub bozor aro,
Deydilar ba'zi “malak”, ba'zi “bashar”, ba'zi “pari”.²*

Kundek ravshanki, g'azalda ta'rif-tavsif qilingan dilrabolar dilbari, gulchehralar sardaftari bo'lgan, ko'rganlar “malak”mikan, “bashar”mikan, yo “pari”mikan, deb mahliyo bo'lgan go'zal, albatta, Jamolxon ismli kishi emas, balki butunlay boshqa bir go'zal.

“Lekin Kamiy muvashshahlari misolida bu qonuniyatga zid holatni ham ko'rish mumkin, deb yozadi adabiyotshunos O.Oltinbek toshkentlik shoir Kamiy ijodiga bag'ishlangan tadqiqotida.³ –Mana shunday muvashshahlardan biri “Abdulazizxon” nomiga yozilgan. Xo'sh, Abdulazizxon kim? Adabiyotshunosligimizda u haqdagi dastlabki ma'lumotni professor G'.Karimovning “Muqimiy” monografiyasidan olamiz: “Abdulazizxon Eski jo'va tomondan, O'zgand mahallalik. Abdulazizxon erkin fikrli, ma'rifat-parvar va san'at-adabiyotga havaskor shaxslardan edi. U shoir, olim va san'atkorlarga moddiy yordamda bo'lgan. Uning uyi ilg'or intilishlarga ega bo'lgan Toshkent shoirlarining adabiy gurung markaziga aylangan. Muqimiyning u kishi haqida “Xon akam” sarlavhali she'r yozgani ma'lum”. Shoir Furqat esa o'zining Istanbuldan turib yozgan mashhur “Sabog'a xitob” she'riy maktubida ...Abdulazizxon nomini o'zining yaqin do'stlari qatorida tilga oladi. Adabiyotshunos olim Sh.Yusupov bu kishining to'la ismi sharifi Abdulazizxon Boboxon o'g'li ekanini aytadi va “o'zi uchrashgan, hamsuhbat bo'lgan ajoyib zotlar” haqida bir emas, to'rtta kitob tasnif etgani haqida ma'lumot beradi ... O'zidan 10–11 yosh katta bo'lgan bir zamondoshini “saodat maob”, “janobi oliy”, “sayyidim” deb atashi shoirning Abdulazizxon shaxsiga hurmat-u ixlosini anglatadi:

*Abdulazizxoni saodat, maobgo,
Ma'zuri ojizona yetur bandin, ey sabo.
Boshingni ostoniga qo'y avvalo borub,
Yuz-u ko'zing surub daru devor-u qasrig'o...
Yorab, Kamiy qulingni duosin ijobat et,
Ul sayyidim haqina ba e'zozi Mustafo.*

Noma tarzida yozilgan ushbu muvashshahdan ko'rinadiki, undagi barcha ta'rif-u tavsiflar Abdulazizxonga tegishli. Muvashshah esa, yuqorida aytganimizdek, shu shaxs nomiga yozilgan. Demak, ma'lum bo'ladiki, ba'zan muvashshahdagi vasf o'sha muvashshah kimning nomiga yozilgan bo'lsa, shu nom egasiga tegishli bo'lishi ham mumkin ekan”.⁴

Shuningdek, bir shaxs nomiga bir necha shoirlar tomonidan muvashshahlar yozilgani ham ma'lum. Masalan, Jamolxon, Normuhammad, Rashidxon nomlariga Furqat ham, Muqimiy ham muvashshah g'azal yozganliklaridan ko'rinadiki, shoirlarning bu shaxslar bilan o'zaro yaqin aloqalari bo'lgan.⁵ Toshkent adabiy muhiti vakillaridan yana biri Mulla Qo'shoq Miskin muvashshahlarini o'rgangan adabiyotshunos Sh.B.Nuriddinov Miskinning Yusufxon, Xolmuhammadxon, Ziyovuddinxon, Alixon, Omilxon singari zamondoshlari nomiga bitilgan muvashshah g'azallarida nomlari zikr etilgan kishilar ismiga u bilan bir davrda yashab ijod qilgan yana qator shoirlar ham muvashshah bog'laganlarini ta'kidlaydi. Xususan, Kamiyning Xolmuhammadxon, Alixon, Mirzo Shoshiyning Alixon, Xislatning Yusufxon, Alixon kabilarining nomlariga muvashshah bog'laganlaridan ismlari muvashshah qilingan kishilarning Miskin va uning

¹ Shayxzoda M. O'sha asar. 92-bet.

² Pardayev Q. Biz bilmagan Muqimiy. Yangi aniqlangan va matni qayta tiklangan asarlar. T., “Muharrir”, 2019, 20-bet.

³ Oltinbek O. Karimbek Kamiy – milliy uyg'onish shoiri. Toshkent, “Muharrir”, 2018, 2003, 87-bet.

⁴ Oltinbek O. O'sha asar. 87 – 88-betlar.

⁵ Pardayev Q. Muqimiy she'riyati: matn tarixi, tahriri va talqini. Toshkent, “Muharrir”, 2019, 174-bet.

ijodiy davrasi uchun yaqin shaxslar bo'lgani haqidagi xulosaga olib keladi.¹ Shuningdek, Miskin ijodidagi:

Husningni, ey parivash, e'lon etaymu etmay?

Yo dil uyida saqlab, pinhon etaymu etmay? –

bayti bilan boshlanuvchi g'azal Kamiyning Husaynbek ismiga muvashshah qilingan "Husningni, ey parivash, e'lon etaymu etmay?" misrasi bilan boshlanuvchi g'azaliga tazmin qilingan. E'tiborlisi, Miskinning bu g'azali Xolmuhammadxon ismiga muvashshah ham. Demak, Miskin nafaqat g'azalga tazmin bog'lagan, balki asos bo'lgan g'azaldagi badiiy unurni ham saqlagan.²

Xullas, muvashshahlarni o'rganish shoirlar adabiy-estetik olamini o'rganishda muhim ahamiyatga ega. Shunday ekan, ularni ilmiy asosda o'rganish adabiyot tarixining qorong'i jihatlarini yoritishda muayyan darajada xizmat qiladi.

Atajanova Nilufar Fayzullayevna (UrDU tayanch doktoranti)

XORAZMLIK SHOIRALAR IJODIDAGI BA'ZI FOLKLOR AN'ANALARI XUSUSIDA

Annotatsiya. Ushbu maqolada xorazmlik shoiralarning ijodida xalq og'zaki ijodi namunalarini-ning qo'llanilishi xususida so'z boradi. Xususan, xorazmlik shoirlar U.Otayeva, G.Ibodullayeva, G.Begim, Sh.Shamslarning folklorizm unsurlaridan foydalanish mahorati tahlil qilinadi.

Аннотация. В данной статье речь идет об использовании образцов народной поэзии в творчестве хорезмских поэтов. В частности, в поэзии У.Отаева, Г.Ибодуллаева, Г.Бегим, Ш.Шамса, анализируется умение использовать фольклорные элементы.

Annotation. In the article, the speech goes on about the use of examples of folk art in the works of Khorezm poets. In particular, the ability of Khorezmian poets as U.Otayeva, G.Ibodullayeva, G.Begim, Sh.Shams in using folklore elements is analyzed.

Kalit so'zlar: folklor, qo'shiq, yor-yor, maqol, matal, hikmatli so'zlar, ertak, urf-odat, afsonaviy obraz, badiiy obraz.

Ключевые слова: фольклор, песня, йор-йор, пословица, мудрые слова, сказка, традиция, легендарный образ, художественный образ.

Key words: folklore, song, yor yor, proverb, saying, wise words, fairy-tale, tradition, legendary image, artistic image.

So'z san'atining in'ikosi bo'lgan xalq og'zaki ijodi har bir davrda insoniyat hayotining doimiy hamrohi, eng faol, eng sodda va jo'shqin namunasi bo'lib kelgan. U ilg'or badiiy g'oyalarni tashuvchi, umrboqiy asarlarni, o'lmas badiiy timsollarni yaratgan insoniyatga teran mazmunli noyob xazinalarni taqdim qilgan. Xalq og'zaki ijodining o'lmas durdonalari butun kelajak avlodning ong va shuurini, fikr-mulohazasini o'stirishda, ularning estetik zavqi, ruhiy olami va ma'naviy dunyosini boyitishda, mukammallashtirishda juda katta ahamiyatga ega bo'lib kelgan.

Xalq og'zaki ijodi har bir davrning o'ziga xos ijod sarchasmasi hisoblangan. Shu sababli ham alla, qo'shiq, afsona-yu rivoyat, ertak va dostonlarda, shuningdek, maqollarda ham insoniyatning yuksak orzu-o'ylari, zavq-shavqi, intilish-kurashlari ifoda qilingan. Folklor namunalari o'zining mazmunan rang-barangligi, yuksak adabiy g'oyalar bilan yo'g'rilganligi, xalqning turmush tarzi, faoliyati, umuman, xalq hayotining barcha jihatlarini bilan uzviy bog'liqligi bilan ham nihoyatda diqqatga sazovordir.

Adabiyotshunos U.Hamdami qayd etganlaridek, "Folklor an'analari va e'lenemtlarini san'atkor o'z ijodiy laboratoriyasida qay darajada ishlab, xalq uchun ahamiyatli xalqchil asarlar yaratib, kishilarni ezgu insoniy tuyg'ular bilan tarbiyalashga o'zining munosib hissasini ko'rsatib berish – folklor va yozma adabiyot aloqalarini o'rganishning asosini tashkil etmog'i lozim".³

Darhaqiqat, necha ming yillik xalq og'zaki ijodiyotimiz ifodalangan zamonaviy o'zbek adabiyoti namunlarida millatimiz o'zligi, xalqimizning qiyofasi, dunyoqarashi, orzu-o'ylari, kurash-intilishlari va yangi davr o'zgarishlariga munosabati yaqqol namoyon bo'ladi. Shu ma'noda, xorazmlik shoirlar U. Otayeva, G.Ibodullayeva, Sh.Shamslarning she'rilaridagi folklorizm unsurlarini tahlil qilish, shuningdek, ijodkorlarning mazkur unsurlardan foydalanish mahoratini tadqiq qilishni maqsad qildik. Bu esa, birinchi-

¹ Nuriddinov Sh.B. Mulla Qo'shoq Miskin hayoti va uning adabiy merosi. Filologiya fanlari nomzodi ilmiy darajasini olish uchun taqdim etilgan dissertatsiya, Toshkent, 2011, 72 bet.

² Nuriddinov Sh.B. O'sha asar. 73-bet.

³ Hamdamov U. Yangilanish ehtiyoji. Toshkent, "Fan", 2007, 139-bet.

Xayitov Bahodir. Matematika o'qitishda innovatsion texnologiyalardan foydalanish.....	91
Jumaniyozova Muhabbat Xo'sinovna. Boshlang'ich sinfda o'quvchilar nutqini o'stirishda qayta hikoyalashdan foydalanishning metodik jihatlari.....	94
Raximova Shoir. Matematik ertaklarni o'rganish orqali boshlang'ich sinf matematika darslarining integratsiyalashuvi.....	97
Xasanova Xurshida. Kimyo fanini o'qitish jarayonini takomillashtirishda steam yondashuvidan foydalanish.....	100
Нуруллоев Фируз. Бўлажак информатика ўқитувчиларининг касбий-методик тайёргарлигини такомиллаштиришда илмий ижоддан фойдаланиш.....	103
Mamatqulov Xurshid Abdurashidovich, Abdullaeva Dilbar Alimbaevna. Xorijiy tillar bo'yicha kasbiy kompetentlikni rivojlantirishning axborot-metodik tizimi.....	108
Джурраев Акмал Раззокович, Шадыева Нигора Шариповна. Совершенствование электронного программного и методического обеспечения учебного процесса по профильным предметам.....	111
Eshankulova Nargiza Hayitmuratovna, Sharipova Arofat. Applying Authentic Materials for Developing Intercultural Communicative Competence in Teaching.....	115
Arslonbekovna Rano. Cooperative Writing through Google Docs.....	118

ILMIY AXBOROT

Исмоилова Нодирабегим Усмонжон кизи. Ўхшатиш амалиётининг заруратига доир.....	121
Bekchanov Shukurla Kurbanbayevich. O'zbek tili matnlarida nomuhim so'zlarni aniqlash metodlari.....	126
Содиқова Шохид Мархабаевна, Эрийгитова Лобар Қодировна. Шанхай ҳамкорлик ташкилоти доирасида таълим ва маданият соҳасидаги мулоқот.....	131
Кдырбаева Гулзира Курбанбаевна. Маданият ва тил муносабатларининг олам мифологик манзарасидаги воқеалантирувчилари.....	133
Babayeva Maya Amangeldiyevna. Turkman tilidagi o'zlashma so'zlarning etimologik va semantik xususiyatlari.....	138
Рўзиев Яраш Бозорович. Рус тилида кўчирма ва ўзлаштирама нутқ.....	141
Mayliyeve Gulmira Bahramovna. Ingliz tilida sifatning semantik-funksional xususiyatlari.....	145
Усенова Қизларгул Убайдуллаевна. Қорақалпоқ тилидаги этнографизмларнинг айрим лексик-семантик турлари ҳақида.....	147
Muydinova Arofatoy Urinovna. Muvashshahning tarixiy ildizlariga doir ba'zi mulohazalar.....	149
Atajanova Nilufar Fayzullayevna. Xorazmlik shoirlar ijodidagi ba'zi folklor an'analari xususida.....	153
Sulaymanova Dilnoza Xamzayevna. Uilyam Vordsvord she'riyatida ishq va tabiat mavzusi talqini.....	158
Абдурахмонова Ҳилола Рахматуллаевна. Ўзбек ва рус тиллари мақоллари қиёсий таҳлили.....	162
Alimov Ulug'bek. An'anaviy ta'limda kompyuterda vizuallashtirish didaktik tamoyillarni amalga oshirishning metodik tahlili.....	166
Xayrullayev Dilshod Baxritdinovich. Axborot va kompyuter texnologiyalari asosida talabalarni boshqarish metodikasini takomillashtirish.....	169
Суннатов Нурали Бекмуродович. Таълим инновацион ўзгартиришда назария ва амалиёт мезонлари.....	173
Тохирова Шахноза. Слово как центральное звено в системе языка.....	176
Сапаева Хилола, Довлетов Шукурулла. Прагматические свойства заимствованной лексики на материале романа с.минаева "Духless".....	179
Искандарова Нодира Бахрамбековна. Интерпретация восточной темы в теоретических трудах немецких и русских ученых.....	182
Сеитова Зухрагон Пиржановна. Вопросы самоидентификации женщин в социологическом измерении.....	185
Matlatipov Sanatbek G'ayratovich, Rajabov Jaloliddin Shamsuddin o'g'li. Subjectivity Detection for Uzbek Language Sentences.....	190
Jumamuratova Ramiza Adilmuratovna, Urazimbetova Gozzal Karamatdinovna. The Art and Problems of Poetic Translation.....	194